

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ
ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**“ХАЛҚАРО МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ СТАНДАРТЛАРИГА
ЎТИШ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБАНИ ЎЗБЕКИСТОНДА
ҚўЛЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ”**

**мавзусидаги
халқаро илмий - амалий анжуман
мақолалар тўплами**

ТОШКЕНТ – “ИҚТИСОДИЁТ” 2022

11. Jo'rayev N. Abduvaxidov F. Sotivoldiyeva D. Moliyaviy va boshqaruv hisobi. Darslik. –T.: 2012, - 480 b.

12. Сатывалдыева Д.А.Бухгалтерский учет/Учебник-Т.:Iqtisodiyot,2015г. 580 с.

Шарипов Қ.А.
т.ф.д., профессор
Тошкент давлат иқтисодиёт университети,
Хайдарова Н.А.
“Бухгалтерия ҳисоби” кафедраси
катта ўқитувчиси

МХХС (IFRS) бўйича молиявий ҳисоботни тайёрлашнинг концептуал асослари

Мулкчилик ва тармоқ шаклидан қатъий назар, барча хўжалик юритувчи субъектларда молиявий ҳисоботларини миллий стандартлардан халқаро стандартлар асосида тузиш муҳим ҳисобланиб, халқаро стандартлар асосида тузилган молиявий ҳисоботларни хорижий инвесторлар томонидан танишиш имкониятига эга бўлиши ва ўзининг сармоясини киритиш бўйича енгилликлар туғдиради.

Калит сўзлар: Активлар ва мажбуриятлар, субъект, даромад,

In all economic entities, regardless of the form of ownership and industry, it is important to compile financial statements from national to international standards in order to be able to familiarize themselves with financial statements compiled according to international standards by foreign investors, which creates advantages for investments.

Keywords: assets and liabilities, subject, revenue, cost, estimate, profit and loss.

«Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президенти Қарори 2020 йил феврал ойида расмий матбуотда нашр этилганди. Унга кўра, аксиядорлик жамиятлари, тижорат банклари, суғурта ташкилотлари ва йирик солиқ тўловчилар тоифасига киритилган юридик шахслар 2021 йил 1 январдан бошлаб, бухгалтерия ҳисоби юритилишини Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МХХС) асосида ташкил этади ва 2021 йил якунларидан бошлаб, молиявий ҳисоботни МХХС асосида тайёрлашга ўтади.¹¹⁰

Бухгалтерия ҳисоби маълум бир хўжалик юритувчи субъект тўғрисида молиявий маълумотларни аниқлаш, қайта ишлаш ва молиявий ҳисобот шаклида фаолият юритувчи субъектнинг молиявий ҳолатига қизиқувчи фойдаланувчиларга маълумотни етказиб беришни амалга оширадиган ахборот тизимдир. Бухгалтериянинг мақсади - турли фойдаланувчиларни маълумотга бўлган эҳтиёжини, ушбу маълумотни олиш учун энг кам сарф-харажатлар билан қондиришдир.

---

¹¹⁰ 9 мар. 2020 г. — *Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Prezidenti ...KUN.UZ.*

Бухгалтерия ҳисоби фойдаланувчилар томонидан фойдаланиладиган молиявий маълумот ҳажми ва тавсифи билан боғлиқ.

Маълумот фойдаланувчилари икки гуруҳга бўлиниши мумкин: ички фойдаланувчилар, яъни корхона бошқарувчилари; ташқи фойдаланувчилар, яъни корхонадан ташқаридагилар.

Ўз навбатида бухгалтерия маълумотидан фойдаланувчиларнинг ушбу гуруҳларини фойдаланувчиларнинг қуйидаги туркумларига ажратиш мумкин:

- корхонани бошқарувчилар;

субъектдан ташқарида бўлиб, унда бевосита молиявий манфаатга эга бўлганлар;

субъект фаолиятида билвосита молиявий манфаатга эга бўлганлар.

-Субъектдан ташқарида бўлиб, унда бевосита молиявий манфаатга эга бўлганларга қуйидагилар киради:

- Мавжуд ва бўлғуси инвесторлар;

- Мавжуд ва бўлғуси кредиторлар;

- Харидорлар.

-Субъект фаолиятида билвосита молиявий манфаатга эга бўлганларга қуйидагилар киради:

- Солиқ органлари;

- Тартибга солувчи органлар;

- Статистик органлар;

-Бошқа гуруҳлар (аудиторлар, маслаҳатчилар, истеъмолчилар гуруҳлари ва ҳок.)

Молиявий ҳисоботни тайёрлаш учун фойдаланиладиган бухгалтерия тамойилларини халқаро миқёсида бир шаклга келтириш мақсадида Бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандартлари бўйича Қўмитаси (МҲХСК) тузилган. Ушбу Қўмита томонидан Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲХС) ишлаб чиқилиб чоп этилган ва ҳамма жойларда тадбиқ этиш ва риоя қилиш учун тавсия этилгандир.¹¹¹

Молиявий ҳисоботни тақдим этиш каби МҲХСнинг асосий мақсадига эришиш учун қуйидагилар белгиланиши керак:

- вазифаларни ечиш учун талаб этиладиган молиявий маълумот;
- ахборот тизимини тузиш тамойиллари;
- молиявий ҳисобот элементлари.

Молиявий ҳисоботнинг мақсади молиявий аҳвол, фаолият натижалари ва молиявий аҳволдаги ўзгаришлар ҳақида маълумот тақдим этишдан иборатдир. Ушбу маълумот кенг доирадаги фойдаланувчиларга қарорларни қабул қилиш учун зарурдир.

Молиявий ҳисобот фойдаланувчилар томонидан қабул қилинадиган иқтисодий қарорлар, корхонани пул маблағлари ва уларни эквивалентларини яратиш ва кўпайтириш, шунингдек бу жараёни барқарорлиги ва ўз вақтида амалга оширилиши имкониятини баҳолашни талаб этади. Фойдаланувчилар,

---

¹¹¹ M.Bonham and others. Generally accepted Accounting practice under IFRS. Ernst & Young LLP, United States, 2010.- part 1. p.102-104.

корхонанинг пул маблағлари ва уларни эквивалентларини яратиш қобилиятини баҳолаши учун, корхонанинг молиявий аҳволи, фаолият натижалари ва молиявий аҳволдаги ўзгаришларга йўналтирилган маълумотларга эга бўлиши керак.

Молиявий аҳвол тўғрисидаги маълумот асосан бухгалтерия мувозанатида (мувозанат ҳисоботида) берилади. Корхона фаолиятининг натижалари ҳақида маълумот асосан фойда ва зарарлар тўғрисидаги ҳисоботда келтирилади. Молиявий аҳволдаги ўзгаришлар молиявий ҳисоботда алоҳида ўрин эгаллаган ҳисобот (хусусий капиталдаги ўзгаришлар) орқали кўрсатилади.

Молиявий ҳисоботнинг таркибий қисмлари бир-бири билан узвий боғлиқдир, чунки улар бир хил операциялар ва ҳодисаларни турли жавҳаларини акс эттиради. Ҳисоботнинг ҳар бир шакли бошқалардан фарқ қиладиган маълумотни беришига қарамасдан, ҳеч бири бир ашё яккаланиб қолмайди ва фойдаланувчилар учун муайян эҳтиёжларини акс эттирувчи керакли бўлган барча маълумотни етказиб бера олмайди. Масалан, фойда ва зарарлар тўғрисидаги ҳисобот, мувозанат ва молиявий аҳволни ўзгариши ҳақидаги ҳисоботларнинг маълумотларисиз фойдаланса, корхонанинг молиявий натижалари ҳақида тўлиқ ахборотни бера олмайди.

Молиявий ҳисобот, шунингдек, иловаларни қўшимча материаллар ва бошқа маълумотларни ўз ичига олади. Масалан, у мувозанат, фойда ва зарарлар моддалари ҳақида, фойдаланувчилар эҳтиёжларини қондирувчи, қўшимча маълумотни акс эттириши мумкин. У, корхонага таъсир этадиган таваккалчилик ва ноаниқликларни, шунингдек мувозанатда акс эттирилмаган ҳар қандай ресурслар ва мажбуриятларни (фойдали қазилмалар заҳиралари каби) ёритиши мумкин.

Белгиланган вазифаларни бажариш учун молиявий ҳисобот ҳисоблаш тамойили асосида тузилиши зарур. У ҳисобга олиш мезонларига мувофиқ даромадни қачон ҳисобга олиш ва уни қачон ҳисоботларда акс эттириш кераклигини белгилайди. Ҳисоблаш тамойилига мувофиқ, товарлар сотилишидан олинган даромад, харидор ушбу товарларнинг эгаси бўлганда, яъни эгалик қилиш ҳуқуқи билан боғлиқ бўлган барча таваккалчиликлар ва мукофотлар унга ўтган пайтда ҳисобга олинади. Сотувчи ўз мажбуриятларини бажармагунча, даромад ҳисобга олинмаслиги лозим.

Молиявий ҳисобот одатда корхона фаолият кўрсатади ва яқин келажакда фаолият кўрсатишни давом эттиради деган фараз асосида тузилади. Шундай қилиб, фараз қилинадик, корхона тугатилиши ёки ўз фаолияти кўламини аҳамиятли равишда қисқартириш ёхуд тугатишга оид нияти ҳам йўқ ва бунга эҳтиёжи ҳам йўқ. Агар бундай ният ёки зарурият пайдо бўлса, молиявий ҳисобот бошқа асосда тузилиши ва бу қўлланилаётган асос ёритилиши зарур.

Молиявий ҳисоботда тақдим эттирилган маълумотнинг асосий сифати, бу фойдаланувчилар томонидан тушунарли бўлишидир. Бунда, фараз қилинадик, фойдаланувчилар хўжалик ва иқтисодий фаолият соҳасида, бухгалтерия ҳисоби соҳасида етарлича билимларга эга бўлиши, шунингдек талаб қилинадиган даражада кунт билан ҳаракат қилиш истаклари бўлиши

лозим. Бироқ, мураккаб саволларга тааллуқли, фойдаланувчиларни иқтисодий қарорларни қабул қилиши учун ўринли бўлган маълумот, фақат маълум фойдаланувчилар томонидан тушуниш мураккаблиги сабабли чиқариб ташланиши мумкин эмас.

Молиявий ҳисоботда бериладиган ахборот ишончли бўлиши учун тахминлардан мустақил бўлиши лозим. Молиявий ҳисобот маълумотнинг танлаш ва такдим этиши билан қарорларни қабул қилинишига ёки олдиндан белгиланган натижа ёки якунга етишиш мақсадида фикрни шакллантиришга ўз таъсирини кўрсатса у бетараф деб ҳисобланиши мумкин эмас.

Қарорлар қабул қилишда эҳтиёткорлик қондасига риоя қилиш активлар ва даромад қайтадан баҳоланмаслиги, мажбуриятлар ёки харажатлар эса етарлича баҳоланмаслигига йўл қўймаслик мақсадида ноаниқлик шароитида баҳо чиқариш учун зарурдир¹¹².

Молиявий ҳисоботларнинг ишончилигини таъминлаш мақсадида ахборот етарлича тўла ҳажмда такдим этилиши керак.

Молиявий ахборот фойдали ва мазмунли бўлиши учун, бир ҳисобот давридаги ахборот бошқа ҳисобот давридагиси билан қиёсланадиган бўлиши керак. Фойдаланувчилар хўжалик юритувчи субъект молиявий ҳисоботни тайёрлашда фойдаланадиган ҳисоб-китоб сиёсатидан, ана шу сиёсатдаги барча ўзгаришлардан ва шундай ўзгаришларнинг натижаларидан хабардор бўлишлари лозим.

Ҳисобот даврида бўлган даромадлар билан харажатларнинг мувофиқлиги шуни аниқлатадики, мазкур даврда ушбу ҳисобот давридаги даромадларни олишга асос бўлган харажатларгина акс эттирилади. Агар даромадлар билан харажатларнинг ўртасида бевосита боглиқликни ўрнатиш қийин бўлса, харажатлар бирои-бир тақсимлаш тизимида мувофиқ бир нечта ҳисобот даврлари ўртасида тақсимланади. Бу масалан бир неча йилга тақсимланадиган амортизация харажатларига тааллуқлидир.

Активлар ва мажбуриятларнинг ҳақиқий баҳолаш қондаси шундан иборатки, уларнинг таннархи ёки сотиб олиш қиймати асосий баҳодир.

Стандартларда кўзда тутилган айрим ҳолларда ҳақиқий баҳо сотиб олиш қийматидан фарқ қилиши мумкин.

Ҳисоб сиёсати бир даврдан иккинчи даврга изчил ўтказилиб боради деб ҳисобланади. Фойдаланувчилар хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий аҳволидаги ўзгартириш тамойилини белгилаш учун ҳар хил ҳисобот даврида уларнинг молиявий ҳисоботларини таққослаш имкониятига эга бўлишлари керак.

Шундай қилиб, молиявий ҳисобот операциялар ва бошқа ҳодисалар натижаларини, уларни кенг доирадаги умумий белгилари ва иқтисодий тавсифларига кўра тоифаларга бирлаштирган ҳолда акс эттиради. Ушбу кенг доирадаги тоифалар молиявий ҳисоботнинг элементлари деб аталади.

---

¹¹² M.Bonham and others. Generally accepted Accounting practice under IFRS. Ernst & Young LLP, United States, 2010.- part 1. p.10-13

Мувозанатдаги молиявий аҳволни ўлчаш билан бевосита боғлиқ элементлар - бу активлар, мажбуриятлар ва хусусий капиталдир. Фойда ва зарарлар тўғрисидаги ҳисоботда фаолият натижаларини ўлчаш билан боғлиқ бўлган элементлари даромадлар, харажатлар, фойда ва зарарлардир.

Адабиётлар рўйхати.

1. 9 март. 2020 г. — Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora - tadbirlar to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Prezidenti ...KUN.UZ.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 24.02.2020 yildagi PQ-4611-son

3. M.Bonham and others. Generally accepted Accounting practice under IFRS. Ernst & Young LLP, United States, 2010.- part 1. p.102-104.

**Шешукова Т.Г., профессор кафедры учета,
аудита и экономического анализа, д.э.н.,
профессор, ФГАОУ ВО «Пермский г
осударственный национальный исследовательский
университет», г. Пермь**

Информационные технологии в управленческом учете: практика применения зарубежных и отечественных автоматизированных программ

В статье рассмотрены вопросы цифровизации и автоматизации учетных процессов на предприятии, изучена практика применения зарубежного и отечественного программного обеспечения по управленческому учету. Исследование основано на оценке теоретических и практических аспектов компьютерных технологий, сравнительном анализе данных, логическом подходе. Сделан вывод о том, что автоматизация, направленная на снижение затрат и увеличение скорости обработки данных, является частью процесса цифровизации, в рамках которой происходит становление единого информационного пространства, развитие новых коммуникаций и каналов связи с контрагентами. Классифицированы и описаны пакеты прикладных программ, используемых в деятельности предприятий, выявлены их преимущества и недостатки. Разработаны универсальные рекомендации по выбору программного обеспечения с учетом масштабов деятельности, информационных запросов пользователей и экзогенных факторов экономической среды. В случае продления западных санкций предложено использование отечественных продуктов.

Ключевые слова: автоматизация управленческого учета, ERP-система, ВРМ-система, программные продукты в управленческом учете